

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Leta 1941 so bili v Sloveniji trije okupatorji – vsak je povzročil prvo (civilna) žrtev

Kdo so bil začetniki upora proti okupatorju: člani KP Slovenije in Skoja ter njihovi zavezniki v OF in kdo ima pravico določati in postavljati spomenike – zmagovalci (partizani) ali poraženci (domobranci)?

Spomeniki se navadno postavljajo kot nedvoumni dokaz zgodovinske resnice o nekem dogodku ali osebi. Povsod je tako, le v Slovenije se dogajajo čudne stvari, pa se tudi padli nacionalni junaki zlorabljujejo za strankarske potrebe.

Ker se v Sloveniji ne moremo dogovoriti o spravi niti o tem , kdo je bil prva civilna žrtev proti okupatorju, kmalu pa bodo »revizorji« zgodovine menda načeli tudi temo kdo je bil na pravi (zavezniški) strani in kdo je kolaboriral z okupatorjem, sem se odločil, da strokovni javnosti ponudim najbolj preprosto (in pietetno) odločitev: ker so Slovenijo aprila 1941 napadli in razkosali trije okupatorji (NDH niti ne štejem), je vsak povzročil tudi prvo civilno žrtev med začetniki upora! To so pa dejansko bili člani KPS in skojevci ter njihovi zavezniki v OF.

Državni praznik 22. julij kot dan vstaje v Sloveniji je izbran 1951 po sugestiji Edvarda Kardelja, ker ni maral, da se Slovenci bahajo z 27. aprilom kot

dnevom OF in upora, saj so Srbi kot dan vstaje proglasili šele 4. julij 1941. Na hitro je izbran 22. julij 1941, ko je šlo dejansko za napad na orožnika – Slovenca v nemški službi! Vsekakor delegati slovenske skupščine niso smeli niti pomisliti na 29. april 1941 in prvo oboroženo akcijo mariborskih skojevcev, saj je bila le 2 dni po ustanovitvi OF... Obveljala je Kardeljeva!

Zamisel slovenske desnice, da se 13. maj 1941 proglasi za dan oboroženega odpora proti okupatorju, ker je tega dne slučajno padel (naredil samomor pred zajetjem) tigrovec Danilo Zelen, je bila le premetena akcije, da se TIGR oddvoji od NOB in predstavi kot skupina, ki je menda prva začela upor proti okupatorju. Predsednik SDS je to takole utemeljil:

Kljub 15-letni tradiciji in izkušnjam iz protifašističnega boja TIGR-a nikoli niso vključili v OF. Prvi oboroženi spopad tigrovcev s fašističnimi okupatorji je bil večino časa po drugi svetovni vojni pri nas zanemarjen. Za dan upora oziroma dan vstaje in republiški praznik pa je bil v Socialistični republiki Sloveniji kot posmeh resnici izbran dogodek 22. julija 1941, v katerem sploh ni šlo za spopad z okupatorjem, ampak za obračun med Slovenci.

Kakorkoli, sploh ni normalno niti etično, da vodja desnice in podpornik domobrancev, nemških kolaborantov (pomožnih policistov SS divizije pod generalom Erwinom Rössenerjem), določa državni praznik upora proti okupatorju in pri tem zlorablja organizacijo TIGR, ki je boj proti italijanskemu fašizmu začela organizirano že leta 1927 po sestanku na Nanosu.

Dušan Jelinčič, sin Zorka Jelinčiča, enega od ustanoviteljev TIGR-a, je v Primorskih novicah dne 16.12. 2011 povedal o govoru predsednika SDS tudi naslednje:

*Takratni govor je treba pazljivo prebrati. Med vrsticami se zdi, da je Janša poskušal vzeti TIGR na svojo stran in ga **ločiti od NOB**. Res je, pri TIGR-u komunisti niso bili v večini, a enako velja za NOB. Povsod so bili katoličani, liberalci in drugi. Zato jaz v tem pogledu TIGR-a in NOB ne bi ločeval. Vsekakor pa je bil Danilo Zelen prva žrtev NOB v Sloveniji.*

Seveda to zadnje mnenje Dušana Jelinčiča ne bo držalo. Slovenska lokalna zgodovina je nedvomno zabeležila dvoje, in to:

1. Prva civilna žrtev nemškega okupatorja je bil formalno Marjan Jurko, član Sokola iz Gornje Radgone, ki je naredil samomor 6. aprila 1941 vendar ga ne moremo »priznati«, saj samomora ni naredil v toku vojaške akcije, pa tudi druge okoliščine niso povsem raziskane;
2. Prvo oboroženo akcijo proti nemškemu okupatorju so 29. aprila 1941 izvedli mariborski skojevci, kasneje pa so gestapovci odkrili, da je organizatorka bila Slava Klavora sekretarka skojevcev.

Utemeljitev je vsekakor potrebna, in sicer:

Prvič, člani Sokola so bili pripadniki domoljubne organizacije, ki se je s svojim programom in tudi delovanjem, pripravljala za obrambne naloge, skupaj z VKJ. Kmalu zatem, 27. aprila 1941, so se slovenski Sokoli, na čelu s svojim predsednikom Josipom Rusom, med prvimi pridružili pozivu KP Slovenije, da se z oboroženim bojem uprejo okupatorju – nemškemu, italijanskemu in madžarskemu, pa tudi proti domačim kvislingom. Zato ne bi bila napaka, da se Marjan Jurko, član gornjeradgonskega Sokola tudi javno proglasi za prvo civilno žrtev proti nemškemu okupatorju, vendar bi morali

pred tem zbrati še nekaj dodatnih podatkov v Gornji Radgoni, kar pa mi ni uspelo.

Drugič, vprašanje ali spomenik postaviti organiziranim udeležencem upora – članom KPS in njihovim zaveznikom v okvirih OF, ni samo retorično, saj je normalno, da se upoštevajo zgodovinska dejstva o dejanskih udeležencih oboroženega odpora proti okupatorju in zmagovalcih.

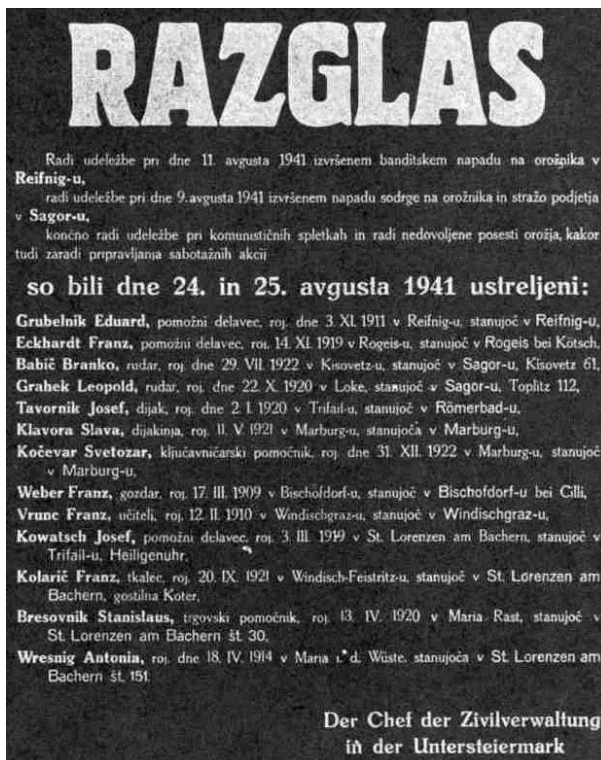
Med udeleženci OF je bilo po Metodu Mikužu 19 skupin, glavne pa so bile:

- Komunistična partija Slovenije (ustanovna skupina), predstavnika Edvard Kardelj in Boris Kidrič,
- Krščanski socialisti (ustanovna skupina), predstavnik Edo Kocbek,
- Narodni demokrati - Sokoli (ustanovna skupina), predstavnik Josip Rus,
- Kulturniška skupina (ustanovna skupina), predstavnik Josip Vidmar,
- Društvo kmečkih fantov in deklet,
- Stara pravda (kasneje izključena),
- "Ministrska skupina" (ministri starojugoslovanske vlade),
- "Čoševa skupina" (študenti ljubljanske univerze),
- Zveza inženirjev,
- Zveza slovenske mladine,
- Jugoslovanska ženska zveza (kasneje izključena), itd.

Torej, organizacija TIGR ni bila vključena v OF, vendar se je veliko število tigrovcev znašlo v partizanih Ker so pretežno delovali v trojkah in zelo konspirativno, to tudi navadni člani niso vedeli za obstoj celotne organizacije in politiko vodstva.

Zaradi sektaške politike KPS, ki so tigrovce imeli predvsem za »angleške vohune«, so bili mnogi med njimi tudi likvidirani. Večina je sicer preživela vojno, vendar so bili šele kasneje priznani kot protifašistični borci. Tudi vodja organizacije TIGR **Albert Rejc** (1899–1976) je preživel, saj je kot partizan sodeloval v bojih na sremski fronti in pozneje služboval v Ljubljani, seveda pod kontrolo Udbe. Njegova soproga dr. Tatjana Rejec-Srebot je 2006 objavila knjigo *Partija in tigrovci*, v kateri trdi, da TIGR ni imel nobene povezave s KPS, torej tudi ne z OF. Kakorkoli že, zdi se mi, da naknadne izjave ostarele soproge voditelja TIGR-a, niso relevantne za veličastno zgodovino te prve protifašistične organizacije nasploh v Evropi!

Tretjič, po **prvi oboroženi akciji v Sloveniji proti nemškemu okupatorju**, sredi Maribora v Volkmerjevem prehodu dne 29. aprila 1941, so gestapovci še isti dan zaprla 11 Mariborčanov, kasneje še 60. Seveda, večina zaprtih je bila skojevcev, glavnega organizatorja – Slavo Klavoro pa so gestapovci zaprli šele kasneje in kmalu zatem tudi ustrelili kot talko.

**Ukaz šefa civilne uprave spodnještajersko o
streljanju talce 24. in 25. 8 1941 v Mariboru**
(Vir. Google, Slike)

Slava Klavora, prva žrtev nemškega okupatorja na Štajerskem, sekretarka mariborskih skojevcev, narodna herojina

Slava Klavora, narodna herojina
(Vir: Google, Slike)

Prvo civilno žrtev (nemškega) okupatorja moramo logično iskati na področju, kjer so nemške vojaške enote aprila 1941 vdrle na slovensko ozemlje. Iz vojaške zgodovine gre za tri točke: prva je Dravograd, kjer je v večdnevnom boju padlo 23 vojakov VKJ (med njimi morda tudi kakšen Slovenec), katerim je postavljen tudi spomenik; druga točka je Gornja Radgona, kjer sem

dejansko našel tudi prvo civilno žrtev nemškega napada, vendar je šlo za samomor v doslej neraziskanih okoliščinah!

Spomenik padlim vojakom Dravske divizije aprila 1941 pri Dravogradu
(Vir: iz knjige Rupnikova črta)

V svojem članku¹, ki je bil zapažen med obiskovalci mojega spletišča, sem zapisal tudi naslednje:

Utrdbeni objekti v Gornji Radgoni, zgrajeni zaradi obrambe dveh mostov, so bili dobro načrtovani. Bili so projektirani tudi trije obrambni položaji. V smeri proti Podgradu so bile postavljene protitankovske prepreke in 100 metrov dolg protitankovski jarek (Prilog – 6). Dobro je bil utrjen tudi hrib oz. bunker izpod radgonskega gradu s topovskim položajem (Prilog – 7), v samem mestu pa sta bila še dva utrdbeni objekta za mitraljeza. Konec marca

¹ Marijan F. Kranjc, *Kako je Dravska divizija VKJ organizirala obrambo in 1941. leta branila Prlekijo*, Zgodovinski listi 1/2007, Ljutomer

je bila posadka okrepljena, pa tudi meščani so se že začeli pripravljati za obrambo, predvsem pa so nakupovali živež.

*Domači kulturbundovci so noč pred napadom v kleti na radgonskem gradu opili **skupino jugoslovanskih častnikov in članov Sokola**, do polnoči pa so z gumijastimi čolni prešlo Muro tudi pripadniki Brandenburškega polka, specializirane izvidniške enote nemškega Abwehra. Nemci so zvito onеспособili rušenje obeh mostov, po kratkem spopadu pa so zajeli še opite častnike in vojake, ki so nudili slabši odpor le na železniški postaji. Pogumno se je nemškim enotam upirala edino mitralješka posadka iz utrdbenega objekta na Podgradu, vendar lahek betonski bunker ni vzdržal natančnih strelav treh nemških protitankovskih topov. Posadka se je umaknila. Po enournem boju je bila tako Gornja Radgona zavzeta, in kar je najvažnejše, tudi oba mostova nista bila porušena! Padlo je **devet jugoslovanskih** in šest nemških vojakov, več deset pa je bilo ranjenih. Zadnja žrtev je bil **Marjan Jurko**, član Sokola in vinar, ki je naredil samomor, ko je videl, da je nehote sodeloval pri opijanju jugoslovanskih častnikov v noči pred nemškim napadom. Ostali vojaki so se umaknili brez odpora. Žalostna toda resnična zgodba! Ostale mostove na Muri (Petajnci in druge) so inženirci Savske divizije pravočasno porušili.*

Tretja točka je vsekakor Maribor in **prva oborožena akcija mariborskih skojevcev**, ki se je zgodila 29. aprila 1941. Dejstva, ki so potrjena v lokalni zgodovini Maribora² so naslednja:

---

² 1. SSK Maribor med okupacijo in NOB 1941–1945, vir: www.zveza-msdbranic.si/vsebina/1/29/1941_-_1945.html, uporabljen julija 2014

Po **prvi oboroženi akciji v Sloveniji**, sredi Maribora v Volkmerjevem prehodu dne 29. aprila 1941, je okupatorjeva policija še isti dan zaprla 11 Mariborčanov. Med njimi so bil v glavnem skojevci, pa tudi člani mariborskega športnega kluba. Kasneje so gestapovci pripravili skupino 60 mladincev, kjer pa ni bilo vodstvenih članov Skoja. Bilo pa je kar 11 članov športnega kluba, med njimi tudi znanec in prijatelj mojih staršev, **Drago Kocmut**.³

Torej, če je šlo za prvo oboroženo akcijo, ki so jo pripravili in vodili mariborski skojevca na čelu s Slavo Klavoro, potem je treba prvo žrtev iskati prav v tej skupini 60, saj so gestapovci dobro vedeli za načrte komunistov in skojevcev. Vsekakor glavnega organizatorja akcije gestapovci tokrat niso ujeli. Bila je to Slava Klavora,⁴ ki so jo gestapovci po izdaji aretirali 7. avgusta

---

³ Vincenc Lukac (†) in Marijan F. Kranjc, »**Pomogača**« **generala Maistra iz Sv. Jurija ob Ščavnici - podpolkovnik Edvard Vaupotič in stotnik Drago Kocmut**, Glasilo Gornja Radgona, 2010.

⁴ **Slava Klavora**, slovenska narodna herojinja (11. maj 1921, Maribor – 24. avgust 1941, Maribor), študenta Ekonomsko-komercialne šole v Zagrebu, predvojna članica KPS, sekretarka Skoja za mariborsko okrožje, organizatorica napada v Volkmerovem prehodu, Gestapo jo je aretiral avgusta, po nečloveškem mučenju v graških zaporih, je bila ustreljena avgusta 1941 v Mariboru.

Slavko Šlander, narodni heroj
(Vir: Google, Slike)

1941, obenem z njo pa še Slavka Šlandra, partijskega sekretar za mariborsko okrožje, ki jo je hotel rešiti! Zato je povsem logično, da Slava Klavora, tudi narodna herojina, zavzame mesto prve žrtve nemškega okupatorja na Štajerskem.

Danilo Zelen, prva žrtev italijanskega okupatorja, vojaški vodja TIGR-a in rezervni obveščevalni častnik Dravske divizije

Danilo Zelen, tigrovec
(Vir: Google, Slike)

Gre za Danila Zelena, znanega vojaškega vodjo TIGR-a in priznanega primorskega domoljuba, ki so ga podporniki desnice in domobranstva leta 2002 na Mali Gori iznad Ribnice proglasili kot prvo (civilno) žrtev okupatorja leta 1941 v Sloveniji.

Danilo Zelen (1907–1941) je vsekakor eden od najbolj aktivnih in zaslužnih tigrovcev v boju proti italijanskemu fašizmu na Primorskem vse od leta 1927. Namreč, bil je eden od ustanoviteljev organizacije TIGR in v zadnjem obdobju njenega delovanja tudi vojaški vodja. To med drugim tudi pomeni, da je aktivno sodeloval z organi obveščevalne službe VKJ, pa tudi z IS – britansko obveščevalno službo. Šlo je za diverzantske akcije proti italijanski okupaciji Primorske, ki se niso mogle izvajati brez orožja in podpore vojaških organov VKJ.

Obveščevalna služba VKJ, zlasti pa njen ofenzivni center v Ljubljani, ki ga je vodil polkovnik Viktor Andrejka⁵ je v svoji obrambni strategiji proti italijanskim teritorialnim pretenzijam proti Sloveni oz. Kraljevini Jugoslaviji, v znatni meri izkoristili tajno in domoljubno organizacijo TIGR tudi za obveščevalne in diverzantske akcije proti italijanski vojski na Primorskem in širše.

Danilo Zelen je najprej začel aktivno sodelovati s kapetanom Dragom Slekovcem, šefom obveščevalnega centra na Reki, pozneje pa je postal tudi rez. častnik v obveščevalnem oddelku poveljstva Dravske divizije v Ljubljani. Pred nemškim napadom na Jugoslavijo 6. aprila 1941, se je poveljstvo Dravske divizije nahajalo na svojem mobilizacijskem zbirališču v okolici Grosuplja. Zelen se je 25. marca 1941 javil na mobilizacijskem mestu v Višnji gori, skupaj s pripadniki obveščevalnega oddelka te divizije, kjer so se pripravljali na že načrtovane naloge, tudi tiste v zaledju sovražnika – okupatorja. Kot vemo je ban dr. Marko Natlačen zahteval od poveljnika Dravske divizije, da se na teritoriji Slovenije ne rušijo mostovi in drugi objekti, za kar so zadolžili polkovnika v pokoju Viktorja Andrejko, pred tem šefa ofenzivnega obveščevalnega centra v Ljubljani.

Samo tako je mogoče objasniti, da se je Danilo Zelen »skrival« v nekem bunkerju v okolici Dobropolja in Strug ter kasneje na Mali gori iznad Ribnice »zbiral orožje«, ki so ga odvrgli pripadniki umikajoče se VKJ. Tako vsaj zatrdir študent zgodovine Borut Rutar v svoji knjižici že 1996.⁶ Kakšne naloge je dobil in tudi dejansko izvrševal Danilo Zelen kot rezervni

---

⁵ Marijan F. Kranjc, *Legendarni slovenski obveščevalni*, Pro-Andy Maribor, 2011

⁶ Borut Rutar, *Mala gora: Tigrovc v prvem spopadu s fašističnim okupatorjem Slovenije na Mali gori pri Ribnici 13. maja 1941*, Koper, 1996

obveščevalni častnik v zaledju sovražnika verjetno ne bomo zvedeli saj dokumenti gotovo niso ohranjeni.

Na podlagi svojih vojaških izkušenj lahko sklepam, da so Danilo Zelen pa tudi drugi obveščevalni častniki in njihovi sodelavci imeli predvsem nalogo, da vzpostavijo tajne obveščevalne točke (bivake, bunkerje) za kratkotrajno bivanje na tem terenu, predvsem pa tajna skladišča orožja in minsko-eksplozivnih sredstev. Tako ravnaajo vse vojaško-obveščevalne službe!

Danilo Zelen je kot preizkušeni tigrovec to tudi počel vse do svoje tragične smrti 13. maja 1941 na Mali gori, ko je izvršil samomor, da ne bi ranjen padel v roke italijanskim vojakom.

Dr. Tatjana Rejec je po predavanju *Resnica o TIGR:u* v Škofijski klasični gimnaziji, v *Častniku.si* dne 3. 4. 2013 objavila sledeče pojasnilo: *Danilo Zelen je padel v boju z Italijani na Mali gori pri Ribnici na Dolenjskem že 13. maja 1941 in partizani – komunisti niso bili vpleteni v njegovo smrt, saj takrat še niso bili aktivni.*

To tudi povsem jasno pomeni, da Danilo Zelen, vodja vojaškega dela TIGR-a ni bil partizan in zato tudi njegovo smrt ne moremo povezovati z organiziranim odporom slovenskih partizanov proti nemškemu ali italijanskemu okupatorju.

Po mojem skromne mnenju je Danilo Zelen padel kot častnik VKJ, pa zato nikakor ni bil prva civilna žrtev okupatorja! Bil je pa vsekakor **prva žrtev italijanskega okupatorja**, saj so njegovo smrt Italijani še posebej proslavljali kot velik uspeh v dolgo iskalni akciji.

Postavljeni spomenik na Mali Gori naj bo zato spoštljiv spomin na primorskega junaka – tigrovca, ki ga vseeno ne moremo prištevati med začetnike upora in žrtve okupatorja, saj se TIGR ni vključil v OF. Prištevati ga med domobrance in kolaborante pa tudi ni pošteno.

Štefan Kovač – Marko, prva žrtev madžarskega okupatorja, sekretar prekmurskih komunistov in narodni heroj

Štefan Kovač – Marko, narodni heroj
(Vir: Google, Slike)

Ker smo imeli v Slovenije tri okupatorje (NDH ne štejem), je prav, da tudi v Prekmurju, ki so ga Nemci 16. aprila 1941 prepustili Madžarom, ti pa 16. decembra 1941 tudi anektirali, za prvo žrtev proglasimo Štefana Kovača -

Marka, narodnega heroja, ki so ga po izdaji aretirali avgusta 1941, kot talca pa ustrelili pa 18. oktobra 1941. Za NH je bil proglašen 1951.